

VAJIKRA. PREDIKAN I STORA SYNAGOGAN 20 MARS 2015. EVA EKSELIUS

Veckans text, *Vajikra*, handlar om offerkulten. Om brännoffer, eldoffer, matoffer, syndoffer, skuldoffer, gemenskapsoffer, löftesoffer, tackoffer ...

Faktum är att jag stod här för exakt ett år sedan och talade över precis samma text. Men det märkliga är – och det kanske är just det som är meningen – så är varje återvändande till de bibliska texterna som att komma till en helt ny plats. Det är något både välbekant och samtidigt helt utforskat och främmande.

Det liknar mycket det som en rabbin jag lyssnade till sa om den här texten. Den utgör övergången mellan de läsningar som vi just avslutat i 2 Mos, *Exodus*, och den nya i 3 Mos, *Vajikra* eller *Leviticus*. Fram till förra veckan har vi läst om hur man skulle framställa *mishkan*, uppenbarelsetältet (det som sedan skulle bli templet med det allra-heligaste, det som här i synagogan närmast har sin motsvarighet i arken, *ha-aron*, där Toran förvaras). 2 Mos, *Exodus*, avslutades med att JHVH (och jag kommer här att använda mig av den beteckningen) i sista versen tar sin boning i det: ”Herrens härlighet fyllde boningen”, heter det där.

Nu, i upptakten till 3 Mos, är det därför dags att närma sig, gå in i den. Det är, som den här rabbinen påpekade, som att gå in i mörkret. För det som bor där inne är det mörka, utforskade, okända. Det hemlighetsfulla, det som vi aldrig kan lära känna och som jag (fastän jag räknar mig som liberal och progressiv) helst vill kalla JHVH och i likhet med de ortodoxa undvika att kalla ”Gud” – för att bevara just det hemlighetsfulla och oåtkomliga. Där, förklarade den här rabbinen (som också är psykoanalytiker) är det Toran som är ljuset. Vi använder Toran för att kasta ljus in i det mörka, utforskade och okända.

Med *Vajikra* kommer vi då rakt in i offerkulten. Som verkligen kan verka både skrämmande, primitiv och svår att förstå. Jag tror att det beror på att den talar ett annat språk, ett språk som vi inte längre förstår eftersom vi nästan bara kan använda ord för det vi vill kommunicera. Trots att vi vet att det finns en hel del som vi skulle vilja förmedla, men som inte går att uttrycka i ord.

Då kommer Toran med sina ord. Det intressanta är att den är ju egentligen äldre än orden, åtminstone än de nedtecknade orden. På templets tid var det främst en muntlig tradition, parallell med offerkulten; idag däremot har vi bara de nedtecknade bokstäverna i Toran och Talmud. De måste vara vårt ljus, den brinnande lågan eller ficklampan att lysa upp inåt mörkret.

Det första offret är ett brännoffer. Med elden ska dess ångor stiga uppåt, med ”en lukt som gör Herren nöjd”. Sedan talas det om ”syndoffer” och

”skuldoffer” som ska frambäras när någon syndat, avsiktligt eller oavsiktligt, varit trolös eller handlat otillåtet i förhållande till den hemliges föreskrifter.

Det är märkligt hur mycket text som går åt för att beskriva exakt vad som ska offras, hur och när och på vilket sätt. Djur och kroppsdelar, slakt och förbränning, slutligen hur det ska förtäras. Det pågår vers efter vers, kapitel efter kapitel. Men sedan slutar det efter varje offer:

”Prästen skall bringa försoning åt dem, och de får förlåtelse.” 4:20

”Så skall prästen bringa försoning åt honom för hans synd, och han får förlåtelse.” 4:26

”Så skall prästen bringa försoning åt honom, och han får förlåtelse.” 4:31

Tio gånger upprepas detta: ”skall få förlåtelse.”

[”Prästen skall bringa försoning åt honom för den synd han har begått, och han får förlåtelse.” 4:35

”Prästen skall bringa försoning åt honom för den synd han har begått, och han får förlåtelse.” 5:10

”Så skall prästen bringa försoning åt honom för den av dessa synder som han har begått, och han får förlåtelse.” 5:13

”Denne skall bringa försoning åt honom genom skuldofferbaggen, och han får förlåtelse.” 5:16

”Prästen skall bringa försoning åt honom för den ouppsåtliga synd han har begått utan att veta det, och han får förlåtelse.” 5:18

”Prästen skall bringa försoning åt honom inför Herren, och han får förlåtelse för vad han än har gjort som dragit skuld över honom.” 6:7

”Prästen skall inför Herren bringa försoning åt honom med skuldofferbaggen för den synd han har begått, och han skall få förlåtelse för den synd han har begått.” 19:22]

Det sägs ju ofta att kristendomen är kärlekens och förlåtelsens religion, medan judendomen – eller den hebreiska Bibeln, ”Gamla Testamentet” kallat – skulle vara grym, lagisk och straffande. Det är en del av alla de antijudiska fördomar som tillåts leva kvar, trots kampen mot antisemitismen.

För i just de här texterna finns själva grunden också till kristendomens syn på skuld och förlåtelse, det som en viss jude vid namn *Jehoshua* betonade när han ville synliggöra det innersta budskapet i judendomen. (Formuleringarna från offerkulten lever t o m kvar i den kristna gudstjänsten: ”vi frambär till dig detta heliga offer ...”)

Att vi inte ser det gemensamma – kanske beror det på att vi inte förstår språket. För alla de här offren, i sin utförlighet och detaljrikedom, är ett sätt att (förutom tacksägelse) uttrycka *teshuva*, djup ånger. Sådant som är svårt att sätta ord på – och säkert var ännu svårare på den tiden.

Och den som djupt ångrar sig är förlåten. Det är ett av de centrala budskapen i judendomen. Löftet gavs till det israelitiska folket redan med de allra första

orden från den hemlighetsfulla rösten som tagit plats inne i *mishkan*, uppenbarelsetältet.

Det tragiska – och paradoxala – är att en grym historisk verklighet, då judendomen förföljts för att inte hota den kristna kyrkans hegemoni, har gjort oss på båda sidor blinda för det gemensamma i detta arv. Genom seklerna har vi vant oss att definiera oss *mot* varandra. Så här är *vi*, till skillnad från *dom*. Sådana är *dom*, till skillnad från *oss*.

Ånger, förlåtelse och försoning är centrala begrepp i judendomen. Det är vad veckans *parasha* vill säga oss. Den talar om ånger och förlåtelse på både en individuell och kollektiv nivå, för sådant som *jag* har förbrutit mig eller som *vi* förbrutit oss, avsiktligt eller oavsiktligt. De välluktande dofter som ska behaga JHVH är de av uppriktig och utlämnad ånger. All synd och skuld ska offras, förbrännas och förtäras.

Det ska ske inför den hemlighetsfulle, den osynlige men allseende, som sveper in sig i ett ogenomträngligt moln, men som vi (somliga av oss) undviker att kalla Gud, eftersom det för många ger så mycket missriktade associationer. Och som jag därför här och nu hellre kallar JHVH.

Och då kommer vi till en ny missriktad föreställning om skillnaden mellan judendomen och kristendomen. Det sägs ofta att ”judendomen är inte en fråga om tro” (till skillnad från t ex i kristendomen), ”judendomen är mera en fråga om att göra”. Men med ”tro” avses då att judendomen inte har filosofiskt och politiskt fastslagna trossatser som man måste bekänna sig till och som annars kunnat leda till förföljelse. Vi har istället rätt att vända och vrida och evigt ifrågasätta. Däremot är en sak den absoluta grunden: allt i judendomen står i relation till JHVH (i vår bibelöversättning kallad ”Herren”). Ånger, botgöring, förlåtelse och försoning utspelar sig i en *relation* till den allseende blicken hos han-hon-den-det som vi kallar JHVH. Eller Gud. Men – och detta är den stora frihetligheten i judendomen – vem eller vad som döljer sig bakom detta hemliga namn är upp till var och en att tänka, tro eller föreställa sig. Är det ett allseende öga (eller öra) i kosmos, är det en närvaro i naturen som ger allting liv – eller är det en förmåga inlagd *i mig* att själv välja att förhålla mig, men också moraliskt granska mina egna handlingar?

Ha-Makom, som betyder ”platsen”, är ett gammalt ord som kommit till ny användning istället för det svårbemästrade JHVH. Platsen: i det yttre eller i det inre, i det som är bortom världen, i världen eller i mig? För att inte utesluta: både här och där och överallt samtidigt.

Shabbat shalom!